

Vilh. Rasch – fra Thisted Havn til missionsgerning

Af Villy Dall

1866 fødtes i Thisted en dreng, som skulle få stor betydning for både den inden- og udenlandske sømandsmission samt for uddannelsen af danske sømænd.

Thisteddrengen, styrmand Vilhelm Rasch (1866-1939), tog initiativ til Sømandsbiblioteket, Broderkredsen på Havet, Indenlandsk Sømandsmission og Svendborg Søfartsskole, og han ledede de sidste tre af dem (og den fjerde delvist) gennem de første mange år. Til *Biografisk Leksikon* var det da også professor P. G. Lindhardt, der skrev om ham.¹ Men i dag kender kun ganske få på egnen hans navn.

Selv stod han til søs som 17-årig og uddannede sig til styrmand, men gik i land for at blive navigationslærer i Aalborg, hvorefter han blev missionær.

FIRE STÆRKE INITIATIVER PÅ GUDS VEJ

1899 var Rasch medinitiativtager til Sømandsbiblioteket,² som 1939 blev slået sammen med Søfartens Bibliotek. 1909-39 havde bibliotekskasserne central på Sømandshøjskolen i Svendborg.

1899 var han medstifter af Broderkredsen på Havet³ – en dansk afdeling af en norsk forening for personligt vakte kaptajner – og var dens sekretær til sin død i Aarhus 1939.

1904 var han videre medstifter af Udvalget for Indenlandsk Sømandsmission⁴ og dens sekretær til sin død, hvorved han var involveret i etableringen af en række sømandshjem landet over – 1936 var der 44⁵ – herunder Thisted (1916-29)⁶ og Nykøbing (1912-41)⁷ samt Grimsby i England⁸ og Tórshavn på Færøerne.⁹ Der havde været en række forudgående initiativer omkring sømandsmission,¹⁰ men »[f]ørst da Vilh. Rasch trådte frem på skuepladsen, kom der for alvor gang i sømandsmissionsarbejdet«. ¹¹ Blandt hans initiativer som sekretær var Sømandssangbogen (første udgave 1910),¹² et depot og et forlag¹³ samt Sømandssparekassen.¹⁴ I mange år var han sømandsmissio-

nens repræsentant i Sømandskirken og ønskede de to virksomheder lagt sammen.¹⁵

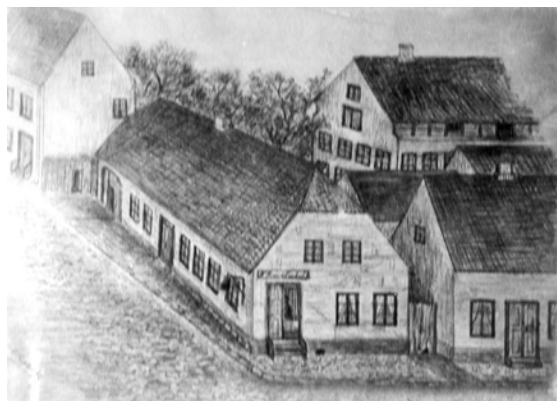
1906 var han medstifter af Sømandshøjskolen i Svendborg,¹⁶ der eksisterer endnu i dag som Svendborg Søfartsskole, og han var dens første forstander til 1921. Han blev da også begravet i Svendborg.

»LÆS BØGERNE«

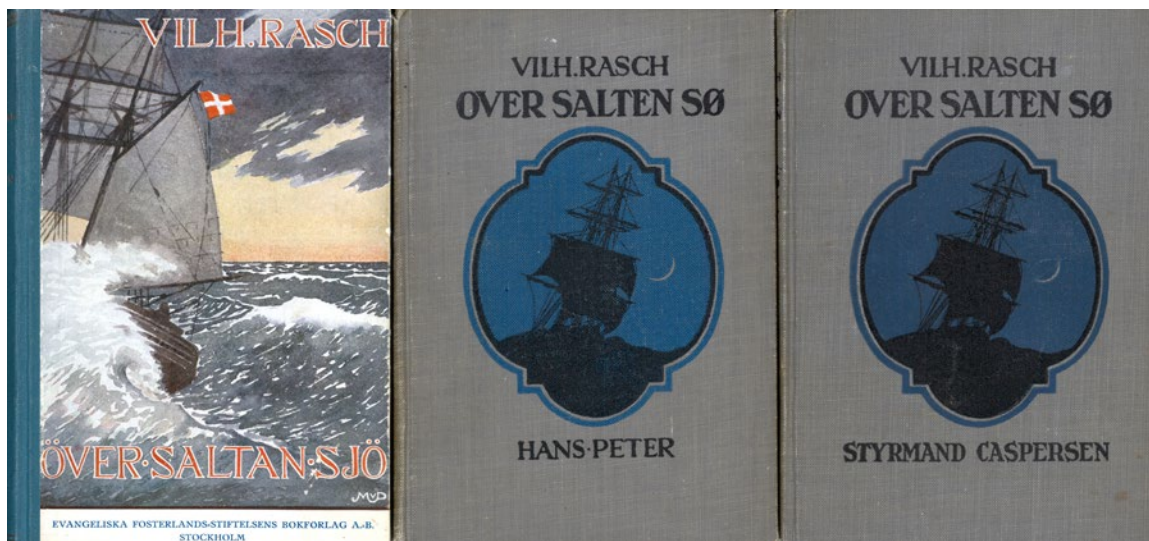
»Mor har fortalt, at når hun spurgte sin far om hans barndom og ungdom, sagde han altid: »Læs bøgerne«,« fortæller Susanne Rasch, Holbæk.¹⁷

Hun er datter af Vilhelm Rasch's yngste barn Agnete Vilhelmine Rasch (1923-2012), gift Toft.¹⁸

»Bøgerne« må opfattes som hans, hvad vi i dag ville kalde, »erindringsromaner« eller autofiktion – dels den selvbiografiske dobbeltroman *Over saltens sø*¹⁹ fra 1922, oversat til både svensk²⁰ og islandsk,²¹ dels romanen *Østerby* og *Vesterby*²² fra 1925. Sidst-

Garvergården i Thisted. Ejendommen blev nedrevet 1884. Tegningen er udført af Vilhelm Rasch's bror Ole Christian Rasch. Foto: Sundby Samlingerne

Vilh. Rasch's selvbiografiske roman i to bind, *Over salten sø*, til højre, udkom også på svensk, til venstre, og på islandsk.

nævnte handler om farens første ægteskab med en norsk kvinde, livet på Fyrkat Mølle²³ som garver og senere flytningen til Thisted, hvor faren i 1857 købte garvergården ved Kringeltorv (nu Nytorv). Den lå dér, hvor i dag ejendommen Brogade 2 ligger, dvs. tæt på Kastet Å, som først blev lukket 1908, og som gav garveren det for hans arbejde nødvendige vand lige i nærheden.

Derudover har Vilhelm Rasch i et kapitel, »Tro og tro er to ting«, i bogen *Guds vej over havet*²⁴ fra 1927 fortalt om sin mors forhold til troen. Her understreger han til gengæld, at der ikke var tale om hverken fiktion eller autofiktion. Derudover gjorde han selv til

sin yngste datter nogle biografiske noter, som i dag er i Susanne Rasch's ejendom.

FAREN OG FARFAREN SAMT ØVRIG FAMILIE

Vilh. Rasch blev født i Thisted 27. oktober 1866 som søn af garvermester Frederik Rasch (1821-73) og Olivia Augusta, født Dalhoff (1838-1900).

Frederik Rasch var født 1821²⁵ i Altona, Holsten, som søn af porcelæns- og portrætmaler Ole Magnus Rasch (1783-1862) og Christiane, født Møller (1788-1848). Frederik Rasch skulle ifølge familieoverleveringer have arvet sin farfars²⁶ poetiske åre og have skrevet mange digte.²⁷

Ole Magnus Rasch var født i Aarhus, død i Lindholm ved Nørresundby. Han flyttede 1822 til en tidligere fæstegård under Rødslet²⁸ i Lindholm by. Han var ud af en præsteslægt. Måske var han først i købmandslære i Hobro, 1809 nævnes han ifølge Johs. E. Tang Kristensen²⁹ i en folketælling i København som miniaturemaler, 1818 bosat i Altona, hvortil han var flyttet før 1815, måske for at videreuddanne sig i maleri i Hamburg. Johs. E. Tang Kristensen har en omfattende liste over hans over 100 portrætmalerier.³⁰

1855 solgte Ole Magnus Rasch ejendommen i Lindholm til den ældste søn. Christian Mathæi Rasch (1815-95), som var uddannet nålemager og siden

Fra sin mor har Susanne Rasch arvet en del af morfarens bøger med hans egenhændige signatur.

1850-51 etableret med fremstilling af hårnåle, fiskekroge og hægter af jertråd, havde samme år opfundet en håndmaskine til fremstilling af stifter. Virksomheden findes den dag i dag, dog nu i Bouet.³¹ Raschgården³² er en af fire bygninger, som tilsammen udgør Sundby Samlingerne³³ på Frederik Rasch Vej i Nørresundby. Her er der en mindestue³⁴ for Ole Magnus Rasch.

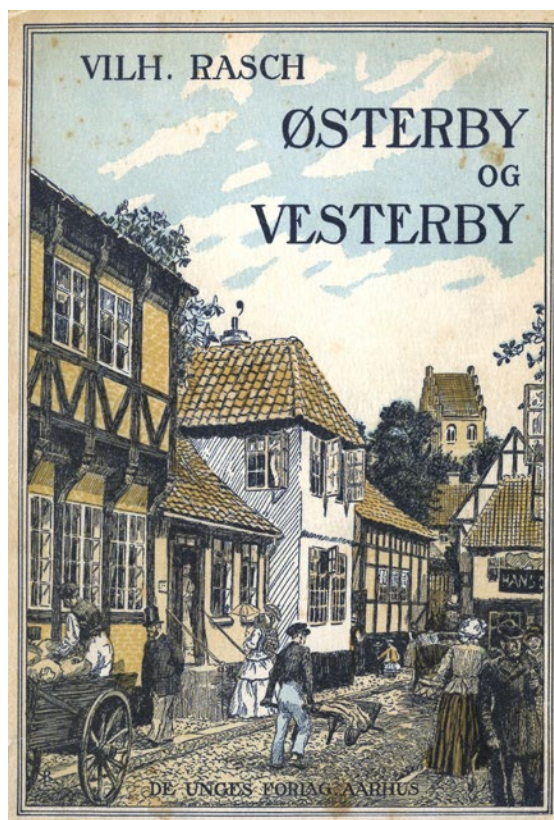
GARVERMESTEREN OG GULDSMEDEDATTEREN

Garvermester Frederik Rasch giftede sig første gang 14. august 1852³⁵ med Andrea Regina Knutzon (1822-62), ifølge folketællingen 1860 i Thisted født i Norge³⁶ og i øvrigt dér nævnt med fødenavnet Knudsen. Af Lokalhistorisk Arkivs realregister³⁷ for Thisted fremgår det, at garver F. Rasch (stavet: Rask) 1857 købte »en gård, matr. 97« af Garver Vittrup. Samme sted står, at 1876 overgik ejendommen til »Niels Iversen Hundahl, avlsbruger, samme ejendom, fogedudlægs-skøde læst«.

Følgende børn er nævnt i folketællingen for Thisted 1860: Ole Christian Rasch (1852-1918), senere bogbinder i København,³⁸ samt Pouline, syv år, Christian, seks år, Rebecke, fem år, Jens, fire år, og Ida, to år. Alle børnene står opført som født i Hobro.

Frederik Rasch giftede sig anden gang 26. april 1864³⁹ med Olivia Augusta Dalhoff (1838-1900), der var født i København som datter af kongelig hofguldsmed og kunsthåndværker, lærer på Kunstakademiet, fabrikant m.v. Jørgen Balthasar Dalhoff (1800-90) og Wilhelmine Henriette Hanuschke (1807-53). Hun døde i Aalborg 1900. Indtil brylluppet virkede hun som huslærerinde på Vinderupgård⁴⁰ hos ejeren Hans Ditlev Fabricius (1811-74), der fra 1844 var gift med Johanne Frederikke, født Rasch (1815-80)⁴¹ – en storesøster til Frederik Rasch. Brylluppet stod i Sahl Kirke og blev formentlig holdt på Vinderupgård.

Ifølge sønnen N. Dalhoffs biografi af faren besøgte J. B. Dalhoff, der solgte og installerede varmeapparater i en række danske og norske kirker, 1869⁴² (og måske 1874⁴³) Thisted i samme anledning. Det ser dog af kirkens regnskaber⁴⁴ ikke ud at til at have ført til nogen forretning, måske fordi Thisted Kirke allerede

Vilh. Rasch's roman om faren og dennes første kone samt livet som garver på først Fyrkat Mølle ved Hobro og senere i Thisted.

ved den store restaurering 1863 fik et varmeapparat.⁴⁵ Men i Thisted besøgte han datteren og svigersønnen og så for første gang nogle af sine børnebørn: »Du skulle se, hvorledes to à tre tykke kælnes unger kappes om at ligge med hovedet op til Bedstefar.« Han nævner i brevet til en anden datter også, at familien i Thisted ikke har for meget at gøre med.⁴⁶

Ifølge folketællingen 1870 var familien bosat på Kringeltorv. Følgende børn er nævnt: Pouline Susanne, født 1855; Christian, født 1856, garverlærling; Rebekka, født 1857; Ida, født 1858; Hans Ditlev Fabricius, født 1866 (1865, jf. kirkebogen); Frederik Jørgen Vilhelm, født 1867 (1866, jf. kirkebogen); og Jutta, født 1870.

Ved folketællingen 1880 var Garver Rasch død, og enken boede med sine børn i baghuset i Bisgårdsstræde 55. Af hjemmeboende børn nævnes: Hans

Detlev Fabricius, konfirmeret 1879, elev på Fabrikken Thy;⁴⁷ Frederik Jørgen Vilhelm, konfirmeret 1881; Jutta Elise Charlotte; Anker Jørgen Secher, født 1871 (1870, jf. kirkebogen); og Ane Louise, født 1873 (ifølge kirkebogen Anna Louise, født 1872, konfirmeret 1886).

Vilhelm Rasch's søster, Anna Louise Rasch (1872-1905), giftede sig 30. oktober 1896 i Aalborg Domkirke Budolfi med på det tidspunkt bogholder ved oliemøllen⁴⁸ Peter Herman August Brandt (1866-1947⁴⁹), som var uddannet kommis, senere registreret regnskabsfører (i kirkebøger kaldes han bogholder⁵⁰), ifølge et brevpapir fra 1922 statsautoriseret revisor og autoriseret regnskabskyndig tillidsmand efter akkordloven for Aalborg Revisionskontor. De blev forældre til Andreas Alfred Emil Brandt⁵¹ (1897-1980) og Frederik Vilhelm Brandt (1905-87). Anne Louise døde i barselsseng ved Vilhelms fødsel. Poul Brandt (født 1952), Thisted, som er en af kilderne til denne artikel,⁵² er sønnesøns søn af Anne Louise, historiker af uddannelse samt tidligere friskolelærer og museumsmedarbejder.

BETYDNINGEN AF FARENS DØD

En del tyder på, at økonomien var et tilbagevendende problem for Frederik Rasch. Det er næppe meget, han har fået med hjemmefra,⁵³ og om hans forhold ved brylluppet 1864 med Olivia Dalhoff skrev svogeren senere, at hun giftede sig med »en velanset håndværksmester, der sad i trange kår som enkemand med en ikke lille, også i det nye ægteskab voksende børneflokk«.

Videre hed det, at da J. B. Dalhoff efter sin første kones død havde giftet sig igen, havde han skiftet med børnene, men Olivia og hendes søskende havde ladet deres arv stå i virksomheden: »Den nye svigersøn krævede derimod, drevet af sine kreditorer med en sagfører i spidsen, den hans hustru tilkommende del og ville eller kunne ikke give henstand.« Dette kom svigerfaren meget på tværs, da han netop stod i færd med at lade sig skille fra sin kone nummer to, og det hedder da om Olivia, at hun »vel også særlig [havde] følt sig udelukket fra sit hjem, skønt stifmoderen tillige var hendes gudmor«.⁵⁴

Noget tyder på, at den sagfører, Frederik Rasch hyrede til at afkræve svigerfaren pengene, var Chr. Lykke, Thisted, som vi senere skal høre nærmere om, dog således at denne overlod udførelsen til en kollega i København.⁵⁵

Da J. B. Dalhoff døde 1890, havde Olivia, der nu var enke, tilsyneladende ingen mulighed for at rejse til København til begravelsen – måske ville hun heller ikke.⁵⁶

Endelig noterer man sig, som det fremgår ovenfor, at efter Frederik Rasch's død 1873 overgik garvergården tre år senere til en ny ejer ved et »fogedudlægs-skøde«, og 1880 var enken som nævnt flyttet ind i en baggårdslejlighed med sine børn. I biografien om Vilh. Rasch i Indenlandsk Sømandsmissions 40-årsskrift⁵⁷ hedder det, at Olivia nu var enke med fire børn af mandens første ægteskab og fem af sine egne, og at forretningen var blevet voldsomt forsømt under mandens »lange sygdom« og »måtte afhændes«:

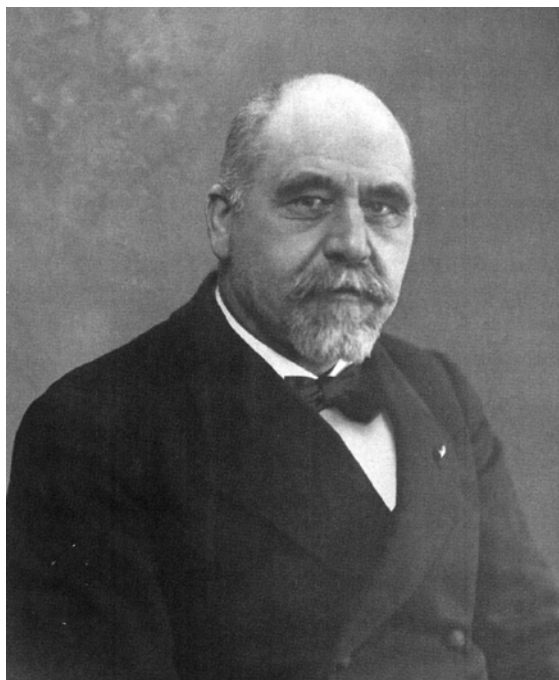
»Den tapre kvinde gav dog ikke op. Hun havde tidligere været lærerinde og gav sig nu til at give drenge i realskolen ekstraundervisning. Tillige var hun dygtig til at brodere og tog så fat med nålen. Tit var der små kår i hjemmet, men sammenholdet var stærkt.«⁵⁸

Med Vilh. Rasch's egne klare ord:

»Dødsboet viste sig at være insolvent, så det endte med auktion, flytning og forsøg på at skabe anden levevej til hjemmet opretholdelse og dagligt brød. Det var ikke lette kår, men hun var mor! Dygtigt tog hun fat, så andre også fik lyst til at lette hendes byrde (...)«⁵⁹

Her er det så, at »justitsråd«,⁶⁰ sagfører (prokurator) Chr. Lykke⁶¹ (1815-75), tidligere vejinspektør (amtsvejbetjent), sandflugtskommissær, 1849-52 Thistedkredsens første medlem af Folketinget⁶² og 1854-60 byrådsmedlem (borgerrepræsentant), kom ind i billedet:

»Han fik stor interesse for den opvakte Vilhelm. Da hans yngste søn døde, og han gerne ville have den tomme plads i hjemmet udfyldt, tilbød han enken at tage Vilhelm til sig som sin egen med den tanke, at han en gang skulle overtage hans forretning.«

Den ældre Vilh. Rasch.

Men Olivia »syntes knap, hun kunne give afkald på drengen«, så man enedes om »at gå en mellemvej, så Vilhelm skulle sove hjemme om natten og spise morgenmad hjemme, for at han ikke skulle blive fremmed for sine søskende, men i øvrigt have hjemme hos justitsrådets«. ⁶³

Men, fremgår det, siden han var fire år, var Vilhelms største lyst altså havnen, ind- og udgående skibe, og ved konfirmationsalderen svarede han, adspurgt af en norsk skipper, at han ville være sømand. ⁶⁴ Han holdt fast ved det, og da han som 16-årig havde bestået sin præliminæreksamen, stod han til søs med skonnerten *Anne Kirstine* af Rønne. De næste 10 år besejlede han verdenshavene, kun afbrudt af tiden, det tog at tage styrmandseksamen i Aalborg. ⁶⁵ Disse år og hans langsomme vej frem til at blive en personlig kristen er det, han autofiktivt har beskrevet i den ovenfor nævnte *Over saltens sø*.

Efter styrmandseksamen 1886 var Rasch meget optaget af søfolkenes arbejdsvilkår, sociale forhold ⁶⁶ og deres åndelige liv. To år senere skrev han i et brev til morbroren N. Dalhoff, ⁶⁷ der var præst – og som han

traf i Rønne samme år ⁶⁸ – at han gerne ville oprette et bibliotek for sømænd og være »en troens stridsmand mellem brødrene herude«, og endnu to år senere, at han er begyndt at holde gudstjenester ombord. Tvivlen nagede ham dog stadig. ⁶⁹

Men det var, mens han sejlede, at Vilhelm Rasch havde flere oplevelser, som førte til en personlig vækelse ⁷⁰ og dermed afstak hans livsbane. Han talte selv senere om »Herrens førelse«, ⁷¹ og det refererede også til hans eget liv.

Som 27-årig afmønstrede han for altid for 1893 at blive navigationslærer i Aalborg, hvor hans mor holdt hus for ham, ⁷² indtil han giftede sig tre år senere med Johanne Duusgaard (1874-1920) fra Lemvig. Fra 1897 var han missionær på fuldtid, først som ungdomssekretær for Indre Mission, siden som sømandsmissionær og i de ovenfor nævnte hverv. Han var herefter igen på evig rejse, men nu oftere med tog end med skib, og man så over hele landet hans »tætte skikkelse stige ned fra toget medbringende rejsetaske og rejsetæppe«. ⁷³

SØMANDSHJEM I THY

Klitmøller var, skrev Vilh. Rasch 1929, »det sted på Vestkysten, vi som børn mærkede mest til, thi når vi skulle på »havtur«, en stor begivenhed i vor barneverden, da gjaldt det altid Klitmøller«. Han fortsatte:

»Fiskerne derudefra kendte vi [Thisted-børn] ellers bedst fra efterårets markedsdage, Store-Onsdag og Lille-Onsdag, når de holdt på byens Lille Torv umiddelbart uden for mit hjem med høje læs af tørfisk, tilvirket i sommerens løb, og nu ønskede de flest mulige thybo-bønder delagtiggjort i herligheden. Med beundring betragtede vi fra morgenstunden de høje læs: Tænk at det virkelig var fisk! Vi var jo ellers kun vant til at se hø og halm læsset på den måde, og de stoute, rolige mænd, der gik om læsset for at handle, så vi uvilkårligt op til.« ⁷⁴

Videre mindes han så sit besøg i Klitmøller 1916, »da vi var ved at lave til sømandshjem i Thisted«. Han gik over klitengen med en af de troende fiskere og spurgte denne, hvor meget han troede, man kunne samle ind i Klitmøller til dette sømandshjem i Thisted. Han mente, man kunne regne med 4000 kr.,

hvortil Rasch sagde: »Fire tusind, ja, det var ikke lidt. Ja, jeg vil nu altid gerne være på den sikre side. Måske vi så kunne sige 2400 og stå ved det?« Det var manden med på, men da tegningslisterne kom ind, »havde de kære venner fundet det mest praktisk at slå [de to] beløb sammen, så de sendte 6400 og en hilsen om mere, hvis det gjordes nødvendigt. Og den hilsen har de indfriet«. ⁷⁵

Sømandshjemmet i Thisted åbnede således 1. december 1916. Rasch skrev 1930 om det, at »[d]riften af dette hjem har ikke været uden glæder, men det må siges, at det aldrig lykkedes de skiftende bestyrerinder ret at komme i kontakt med hverken havnen eller fiskerbefolkningen«. ⁷⁶

Ifølge et interview fra 1980 med tidligere bestyrerinde Emilie Pedersen var det kun de fattigste sømænd, der søgte sømandshjemmet, herunder fattige og vagabonder, henvist af byens præster. ⁷⁷ Så da man 1929 fik et godt tilbud, ⁷⁸ solgte man huset med en fortjeneste på 5000 kr. ⁷⁹ Det var jo i og for sig en rimelig fortjeneste, da det ved åbningen havde kostet 25.000 kr. ⁸⁰

1936 forsøgte man igen at etablere et sømandshjem i Thisted, »men det lod sig ikke gennemføre på forsvarlig måde«, hedder det i Sømandsmissionens historieskrivning:

»3. januar 1946 samledes bestyrelsen, der bestod af medlemmer både fra Thisted og Klitmøller. Bankbogens indestående var da vokset til 8500 kr. Da trafikken på havnen i Thisted stadig var for nedadgående, bestemtes det, at beløbet skulle danne grundfond til et sømandshjem i Hanstholm. Bygges Hanstholm Havn ikke, må Indenlandsk Sømandsmission anvende beløbet således, at halvdelen skænkes til et eller flere sømandshjem og halvdelen til Sømandshøjskolen i Svendborg.« ⁸¹

Efter at Folketinget 1960 vedtog at bygge Hanstholm Havn, ⁸² overførtes summen, der nu var vokset til 13.000 kr. – 1970 kaldet »nogle få tusind kroner« ⁸³ – til en »byggefond for Hanstholm Sømandshjem«, som de følgende år arbejdede frem mod realiseringen af et sådant. ⁸⁴ Der viste sig imidlertid problemer med at få anskaffet en passende grund, indtil Indenlandsk Sø-

Rasch-familien i haven i Aarhus 1926: Fra venstre: Georg, Kate, Agnete (Nutte), Astrid (Misse), Ellen (Bam) og Vilhelm.

mandsmissions næstformand, Fr. Lodberg Jensen,⁸⁵ indvalgte i den statslige havnekomité⁸⁶ og fik udvirket en byggegrund på 3600 kvadratmeter, og en henvendelse fra den svenske sømandsmmission førte til en lejeaftale om en tredjedel af bygningen, som skulle indrettes til svensk sømandshjem og -kirke.

Efter at kong Frederik IX havde indviet havnen 8. september 1967,⁸⁷ oprandt endelig dagene for indvielsen af Hanstholm Sømandshjem 14.-15. marts 1970, ved hvilken lejlighed en check på 225.000 kr. blev overrakt af pensioneret kaptajn Rudolf Christianesen, der siden 1959 havde indsamlet, sorteret og solgt brugte frimærker, som han fik sendt fra hele verden, til fordel for hjemmet.⁸⁸ Ved indvielsen blev det gjort op, at hjemmet i alt kostede 3,5 mio. kr. at bygge, og at byggeudvalget på forhånd havde samlet 700.000 kr., hvorefter man »måtte ud på lånemarkedet for at hente dyre penge til at dække resten«.⁸⁹

EGEN FAMILIE

Vilh. Rasch giftede sig som nævnt første gang 1896 i Holstebro med Johanne Duusgaard (1874-1920), født i Lemvig, død i Svendborg, datter af arbejdsmand, senere kontorist Peder Nielsen Duusgaard (1843-1909) og Kirstine Marie Harpøth Sørensen (1843-1905). I ægteskabet fik de børnene Oscar Immanuel Rasch (1897-?), ifølge skifteretsattest 1946⁹⁰ forsvundet siden 1923 med arveforskud, Ejnar Johannes Rasch (1899-1961), Svebølle, kaptajn i Rederiet A. P. Møller, Ellen Olivia Marie Rasch (1900-84), Kerteminde, lærer, Georg William Rasch (1901-80),⁹¹ født i Odense, død i Byrum, begravet i Aarhus, matematiker, dr. phil., fra 1961 professor i statistik ved Københavns Universitet, Astrid Anna Margrethe Rasch (1904-70), Aarhus, kontorassistent, og Gerda Johanne Rasch (1911-12).

Rasch giftede sig anden gang 1922 i Thyborøn med Sørine (i barndomsfamilien kaldet Sussi) Kattrine (af Vilhelm kaldet Kate) Vilhelmine Sørensen (1882-1946), født i Skanderborg, død i Aarhus Markus Sogn, datter af maltgører Anders Sørensen (1844-1913) og Ane Marie Rasmussen (1851-1912). Hun var leder af Sømandshjemmet i Lemvig, senere i Thyborøn.⁹² I ægteskabet fik de datteren Agnete Vilhel-

Vilhelm og Kate Rasch hænger i dagligstuen hos Susanne Rasch i Holbæk. Foto: Villy Dall

mine Rasch (1923-2012), lærer, gift Toft og mor til Susanne Rasch (kaldet Sussi), født 1947, bosat i Holbæk, som er en af kilderne til denne artikel.⁹³ Hun er sygeplejerske, tidligere afdelingssygeplejerske og sygeplejelærer. Hun har to søskende, Birgitte (kaldet Gitte), født 1950, gift Skou, bosat i Skørping, tidligere boghandler på Aalborg Universitet, og Henrik, født 1953, bosat i Korinth, uddannet agronom, arbejder nu med lokalhistorie med fokus på slægten Reventlow og skolehistorie.

Villy Dall.

Født 1955. Journalist ved *Thisted Dagblad* siden 1994. Historiske studier ved UiT Norges Arktiske Universitet, Tromsø.

Litteratur

- Andersen, Lise: *Møllerne omkring Mariager Fjord*. Forlaget Nordjylland 2012.
- Beck, Vilhelm: »Far ud på dybet«. Prædiken holdt ved Foreningen til den Indre Missions møde og generalforsamling i Stenlille den 13. september 1861. Kirkelig Forening for den Indre Mission 1911.
- Dalhoff, N.: »Tale ved hofguldsmed, ridder af Dannebrog Jørgen Balthasar Dalhoffs jordefærd i Holmens Kirke den 9. marts 1890«. Særtryk af *Industriforeningens Tidsskrift*, 1890.
- Dalhoff, N.: *Jørgen Balthasar Dalhoff – Et liv i arbejde, efter hans egne breve og optegnelser, skildret af hans søn*. Gads Forlag 1915-16. Kan også læses på: dis-danmark.dk/bibliotek/905084.pdf (set 13.03.2019)
- Dall, Villy: »Thylands røst – Thistedkredsens landspolitiske repræsentanter 1836-1992«. *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1993, s. 125-132.
- Damsgaard, Jens: *8de landstingskreds' og Thisted Amts politiske historie*. Thisted 1913.
- Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-85. Artiklerne »J. Dalhoff«, »N. C. Dalhoff«, »C. C. Holstein«, »Georg Rasch«, »Ole Rasch« og »Vilhelm Rasch«. Her fra *Den Store Danske Encyklopædi*: denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon (set 05.03.2019)
- Den Store Danske*. Artiklerne »Altona« og »Justitsråd«. denstoredanske.dk (set 06.06.2019)
- Eilschou-Holm, Fr. Vilh. (red.): *Der er en vej frem – Beretninger om søfolks færd*. Indenlandsk Sømandsmis-sions Forlag 1943.
- Elberling, Victor: *Rigsdagens medlemmer gennem 100 år 1848-1948*, bind II. J. H. Schultz Forlag 1949.
- »En yngling fylder 70 – Aalborg Sømandshjem 1905-1975«. *Redningsbåden* nr. 10, oktober 1975.
- Fogtmann, Chr. P.: »Hanstholm Havn blev port til et større Danmark«. *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1987, s. 5-18.
- »For 50 år siden«. *Redningsbåden* nr. 6, juni 1989.
- Holch Andersen, Knud, Orla Poulsen og Flemming Skipper: *Thisted Købstads historie*, bd. 2. Forlaget Knakken 1998.
- Holch Andersen, Knud, Flemming Skipper og Jens Andersen: *Hanstholm: Drømmen om en havn*. Forlaget Knakken 2013.
- Holch Andersen, Knud, Mie Buus og Flemming Skipper: *Hanstholm: Drøm og virkelighed*, Forlaget Knakken 2016.
- Holm, Poul: *Kystfolk – Kontakter og sammenhænge over Kattegat og Skagerrak ca. 1550-1914*. Fiskeri- og Søfartsmuseet 1991. Her fra: www.academia.edu/1957497/Kystfolk_kontakter_og_sammenh%C3%A6nge_over_Kattegat_og_Skagerrak_ca._1550-1914 (set 04.03.2019)
- Hvas, Folmer Raabjerg (red.): *Udlængsel og hjemve – 100 års logbog fra sømænd, fiskere og andet godtfolk*. Indenlandsk Sømandsmission 2005.
- Jensen, Kjeld: »Thylands politiske historie«. I: C. Brunsgaard & Henry E. Pedersen (red.): *Landet mod nordvest – Thy og Vester Hanherred*, bd. 2. Forlaget Bauta 1947, s. 265-290.
- Jensen, Chr. Axel, Erik Moltke og C. G. Schultz: *Danmarks kirker*, 1. halvbd. Nationalmuseet og Gads Forlag 1940.
- Johansen, Frederik (red.): *Broderkredsen på Havet 1899-1949*. Broderkredsen på Havet 1949.
- Kølle, Kurt: *Svendborg Sømandshøjskole/Sømandsskole 1906-2006*. Forlaget Løve 2006.
- Larsen, William et al. »Vilhelm Rasch 70 år den 27. oktober« og dertil en række hilsener. *Redningsbåden* nr. 390, 1936.
- Larsen, William: *Ret kurs – Festskrift udarbejdet i anledning af Indenlandsk Sømandsmis-sions fyrre års jubilæum*. Indenlandsk Sømandsmis-sions Forlag 1945.
- Larsen, William: *For fulde sejl – Indenlandsk Sømandsmis-sions historie 1905-1955*. Indenlandsk Sømandsmis-sions Forlag 1955.
- Løvlund, Finn: »Fra fisker til missionær og sømandshjemsbestyrer«. *Redningsbåden* nr. 7, september 2011.
- Nordengaard, J. P.: *Valgene til Rigsdagen i 100 år – indbefattet valgene til Den Grundlovgivende Rigsforsamling 1848*. Roskilde 1949.
- Petersen, Alfred (red.): *Føroysk sjómannsmis-sión í 25 ár*. Kirkjuliga Missiónsfelagið 1948.
- Rasch, Susanne: »En hilsen«. *Duen*, december 2014.
- Rasch, Susanne: »Slægt skal følge slægters gang«. *Duen*, november 2015.
- Rasch, Vilh. (red.): *Dansk Sømands-Sangbog*, Den Indenlandsk Sømandsmission 1910.
- Rasch, Vilh.: *Guds gode hånd – En sømandsfortælling fra det virkelige liv*, O. Lohses Forlag 1920.
- Rasch, Vilh.: *Over saltan sø*, bd. I: *Hans Peter* og II: *Styrmand Caspersen*. De Unges Forlag 1922a+b.
- Rasch, Vilh.: *Över saltan sjö*. Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Bokförlag 1923.
- Rasch, Vilh.: *Broderkredsen på Havet – Festskrift ved 25 års jubilæet i Aarhus januar 1924*. Særtryk af *Brevduen* nr. 1, januar 1924.
- Rasch, Vilh.: *Um saltan sjá*. Forlaget Jóhs. Sigurðsson 1925a.
- Rasch, Vilh.: Østerby og Vesterby – En fortælling og et tidsbillede. De Unges Forlag 1925b.
- Rasch, Vilh.: *Guds vej over havet*. Indenlandsk Sømandsmis-sions småskrifter nr. 12, 1927.
- Rasch, Vilh. (red.): *Fra hav og havn*. Indenlandsk Sømandsmis-sions skrifter nr. 7, 1929.
- Rasch, Vilh.: *Under dueflaget Danmark rundt – Indenlandsk Sømandsmission 1905-30*. Indenlandsk Sømandsmission og Lohse 1930.
- Rasch, Vilh.: *Lad os holde søndag*. Indenlandsk Sømandsmis-sions skrifter nr. 10, 1934.
- Rasmussen, E. Aage: *Under dueflag og Dannebrog 1955-1985*. Indenlandsk Sømandsmis-sions Forlag 1985.

Rasmussen, E. Aage: *Andreas Wollesen og »Bethelskibet«*. Indenlandsk Sømandsmissions Forlag 1988.

Salmonsens Konversations Leksikon, 2. udg. Schultz Forlags-boghandel 1915-30. Artiklerne »Kammerråd«, »Justitsråd« og »Sømandsmission«. Her fra: runeberg.org/salmosen/2 (set 13.03.2019)

Sivertsen, Sofus: *Tórshavnar Sjómansheim: 1923 – 13. mai – 1973*. Tórshavn 1973.

Sørensen, Svend og Erik Holm: *Udvikling i støbeskeen – et lokalhistorisk undervisningsmateriale*. Museet for Thy og Vester Hanherred 1981.

Tang Kristensen, Johs. E.: *Portrætmaleren Ole Magnus Rasch 1783-1862*. Særtryk af *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1962, fotografisk genoptryk ved Sundby-Hvorup Sognehistoriske Forening 1985.

Tang Kristensen, Johs. E.: *Fr. Raschs Eftf. A/S 1851-1976 – Fra håndværk til industri*. Poul Kristensen 1976.

»Thisteddrengen og hans livsværk – Sømandshøjskolen i Svendborg og dens tilblivelse«. *Hus og Hjem* nr. 43, 1941.

Thyborøn Sømandshjem – 4. juni 1917-1967. Thyborøn 1967.

Weilbach Dansk Kunstnerleksikon. Munksgaard og Rosinante 1994-2000. Artiklerne »Jørgen Dalhoff« og »Ole Rasch«. Her fra: www.kulturarv.dk/kid (set 05.06.2019)

Noter

- 1 *Dansk Biografisk Leksikon*.
- 2 Larsen 1955, s. 60ff; V. Rasch 1930, s. 95f; Kølle 2006, s. 11.
- 3 V. Rasch 1924; V. Rasch 1930, s. 95; Johansen 1949; Larsen 1955, s. 102f; Kølle 2006, s. 6f, 87.
- 4 V. Rasch 1930; Larsen 1945 og 1955; Rasmussen 1992.
- 5 Larsen 1936.
- 6 V. Rasch 1930, s. 66; Larsen 1955, s. 128.
- 7 V. Rasch 1940, s. 66; Larsen 1955, s. 128.
- 8 Larsen 1955, s. 179ff.
- 9 Larsen 1955, s. 172ff; Hvas 2005, s. 183ff.
- 10 Larsen 1955, s. 217ff; Rasmussen 1988.
- 11 Larsen 1955, s. 24.
- 12 V. Rasch 1910.
- 13 Larsen 1955, s. 58f.
- 14 Larsen 1955, s. 62f.
- 15 Larsen 1955, s. 211ff.
- 16 Kølle 2006; Hvas 2005, s. 67ff; V. Rasch 1930, s. 41ff; Larsen 1955, s. 193ff.
- 17 Ved besøg 05.03.2019.
- 18 Se nedenfor.
- 19 V. Rasch 1922a.
- 20 V. Rasch 1923.
- 21 V. Rasch 1925a.
- 22 V. Rasch 1925b.
- 23 Andersen 2012, p. 105f.
- 24 V. Rasch 1927.
- 25 Eller 1822, som nævnes nogle steder, men ifølge V. Rasch 14. juli 1821 og død i Thisted 6. august 1873. Sidstnævnte bekræftes af kirkebogen.
- 26 Sognepræst og provst Frederik Rasch (1741-1818), jf. Tang Kristensen 1962, s. 3ff.
- 27 V. Rasch 1922a, s. 100; V. Rasch 1925b, s. 18f; Tang Kristensen 1962, s. 22.
- 28 Herregård i Vadum Sogn, jf. arkiv.dk/vis/2985555 (set 07.06.2019)
- 29 Tang Kristensen 1962, s. 7.
- 30 Tang Kristensen 1962, p.25ff; om Ole Magnus Rasch's kunstneriske virke se i øvrigt Bjerrum 1998
- 31 Tang Kristensen 1962, 1976 og 1984 samt www.metal-supply.dk/company/view/339/steeltec_as (set 05.06.2019)
- 32 Jf. Sundby Samlingernes hjemmeside: www.sundbysamlingerne.dk/index.php/museum/urtehaven/raschgaarden (set 18.06.2019)
- 33 Arkiv og museum for Nørresundby, jf. hjemmeside: www.sundbysamlingerne.dk/ (set 18.06.2019)
- 34 Jf. Sundby Samlingernes hjemmeside.
- 35 Nygaard-seddel, jf. ddd.dda.dk/nygaard/sogeseide.asp (set 05.06.2019); kirkebogen, Nr. Onsild Sogn, der noterer begge som bosat på Fyrkat Mølle.

- 36 Ifølge Nygaard-seddel fra Holden eller Halden, jf. Nr. Onsild-kirkebogen formentlig Halden.
- 37 Via db.arkivthy.dk/tbes (set 05.06.2019)
- 38 Jf. arkiv.dk/vis/2988164 (set 05.06.2019); mester for en tegning af garvergården i Thisted.
- 39 Nygaard-seddel; Dalhoff 1916, s. 339f; kirkebogen for Sahl Sogn.
- 40 Dalhoff 1916, s. 340; Nygaard-seddel; kirkebogen for Sahl Sogn.
- 41 Tang Kristensen 1962, s. 22, 25f.
- 42 Dalhoff 1916, s. 373.
- 43 Dalhoff 1916, s. 382.
- 44 På Lokalhistorisk Arkiv.
- 45 Jensen & Moltke & Schultz 1940, s. 30, 37, 45 samt mail-korrespondance med museumsassistent Michael Vandet, Museum Thy, 2019.
- 46 I et brev til datteren Thilde, jf. Dalhoff 1916, s. 373.
- 47 Jernstøberi, startet 1876, jf. Sørensen og Holm 1981, a. 48ff; for virksomhedens senere historie henvises til Holch Andersen et al. 1998, s. 175f, 324.
- 48 Jf. kirkebogen: Både mor og datter noteres som boende Danmarksgade 25, Aalborg.
- 49 Dødsår, jf. Poul Brandts slægtstavle: www.geni.com/people/Peter-Herman-August-Brandt/6000000016586701692 (set 20.06.2019)
- 50 Ifølge privat slægtstavle: pasp.dk/onewebmedia/f56.htm (set 18.06.2019)
- 51 Andreas' søn, Peter Brandt (1923-2009) startede 1955 egen revisorvirksomhed. I dag er Peters nevø Niels (f. 1959) partner i firmaet, som nu bare hedder Brandt, med ca. 200 medarbejdere og afdelinger over hele landet: www.brandtrevision.dk/om-brandt/ (set 18.06.2019)
- 52 Nevø til Peter Brandt og bror til Niels Brandt.
- 53 Tang Kristensen 1976, s. 11f.
- 54 Dalhoff 1916, s. 340.
- 55 Dalhoff 1916, s. 354, 357.
- 56 Dalhoff 1916, s. 397.
- 57 Larsen 1945, s. 29ff.
- 58 Larsen 1945, s. 30.
- 59 V. Rasch 1927, s. 52, og 1922a, s. 10ff.
- 60 På dette tidspunkt en ærestitel, men det var nu nok »kun« kammerråd, Lykke var (jf. kirkebogen ved hans død 31. december 1875 og hans kones død 28. November 1884); vedr. klasser og grader for de to, se *Salmonsens*.
- 61 Gift med Maren Kirstine Mührmann (1814-84), jf. kirkebogen.
- 62 Nordengaard 1949, s. 164; Jensen 1947, s. 269; Damsgaard 1913, s. 14; Dall 1993, s. 125ff; stillede sig igen 1853, men trak sig tilbage til fordel for en anden kandidat, stillede sig 1863 som landstingsmand, men blev ikke valgt (Elberling 1949, s. 32).
- 63 V. Rasch 1922a, s. 11ff, 140; Larsen 1945, s. 30.
- 64 V. Rasch 1922a, s. 26ff; Larsen 1945, s. 31f, og 1955, s. 189.
- 65 Larsen 1945, s. 31f, og 1955, s. 189.
- 66 Måske var man i hans barndomshjem knyttet til Pastor H. C. Sonne og hans Thisted Arbejderforening, stiftet samme år som Vilhelm fødtes, jf. V. Rasch 1925a, s. 108f.
- 67 *Dansk Biografisk Leksikon*.
- 68 Hvas 2005, s. 11.
- 69 Larsen 1945, s. 34f.
- 70 V. Rasch 1922b, s. 40ff, 57ff.
- 71 V. Rasch 1927, s. 47.
- 72 Larsen 1945, s. 35; V. Rasch 1927, s. 52ff.
- 73 Hvas 2005, s. 36.
- 74 V. Rasch 1929, s. 33.
- 75 V. Rasch 1929, s. 41f.
- 76 V. Rasch 1930.
- 77 Jf.: arkivthy.dk/index.php/da/erindringer-fortalte-og-skrive/2-uncategorised/645-thisted-somandshjem (set 03.07.2019)
- 78 Ifølge *Thisted Amts Tidende* 01.06.1929 blev ejendommen (matr.nr. 201, 202, 183a, 184b og 180b af Thisted byggegrunde) skødet til IOOF loge nr. 41 Petrus Beyer for en købesum på 34.000 kr.
- 79 V. Rasch 1930, s. 66.
- 80 Larsen 1955, s. 128.
- 81 Larsen 1955, s. 129.
- 82 Fogtmann 1987, s. 15; Holch Andersen et al. 2013, s. 293.
- 83 Holch Andersen et al. 2016, s. 62f, 367; jf. »Sømandshjem bygget på frimærkebasis.« *Thisted Amts Tidende* 14.03.1970.
- 84 Rasmussen 1992, s. 37, 46.
- 85 Formand for Danmarks Fiskeriforening (Fogtmann 1987, s. 12).
- 86 Holch Andersen et al. 2016, s. 19ff.
- 87 Fogtmann 1987, s. 5ff.
- 88 Rasmussen 1992, s. 78ff; »Sømandshjem bygget på frimærkebasis.« *Thisted Amts Tidende* 14.03.1970.
- 89 »Sømandshjem bygget på frimærkebasis.« *Thisted Amts Tidende* 14.03.1970.
- 90 Læst hos Susanne Rasch 2019.
- 91 *Dansk Biografisk Leksikon*.
- 92 V. Rasch 1930, s. 62ff; Larsen 1955, s. 122.
- 93 Bl.a. med de fleste data på Vilh. Rasch's børn og børnebørn.